

PLAGIAT TUSHUNCHASI VA UNING ILMIY FAOLIYATDAGI O'RNI

Andijon qishloq xo'jaligi va agrotexnologiyalar instituti o'zbek tili, pedagogika va jismoniy madaniyat kafedrasi o'qituvchisi

S.A.Saliyeva

Andijon qishloq xo'jaligi va agrotexnologiyalar instituti talabasi

S.Abdumannopov

Annotatsiya: Maqola ilmiy faoliyatda plagiat tushunchasini qonuniy, etik va texnik jihatdan tahlil etadi. O'zbekiston Respublikasining 2025-yil kuchga kirgan normativ-hujjatlari, Plagiat.uz milliy tizimi, Elsevier va COPE xususiy ma'lumotlari asosida plagiat turlari, uni aniqlash zamonaviy usullari va akademik adolatni ta'minlash mexanizmlari keltirilgan. Plagiatga qarshi kurashning muvaffaqiyatli modeli taklif etiladi. Ilmiy muassasalar, ilmiy rahbarlar va tadqiqotchilar uchun amaliy tavsiyalar berilgan.

Abstract: The article analyzes the concept of plagiarism in scientific activity from a legal, ethical and technical point of view. Types of plagiarism, modern methods of its detection and mechanisms for ensuring academic justice are presented based on the normative documents of the Republic of Uzbekistan that entered into force in 2025, the national Plagiat.uz system, Elsevier and COPE private information. A successful model of combating plagiarism is proposed. Practical recommendations are given for scientific institutions, scientific leaders and researchers.

Абстрактный: В статье анализируется понятие плагиата в научной деятельности с юридической, этической и технической точки зрения. Виды плагиата, современные методы его обнаружения и механизмы обеспечения академической справедливости представлены на основе нормативных документов Республики Узбекистан, вступивших в силу в 2025 году, национальной системы Plagiat.uz, частной информации Elsevier и COPE. Предлагается успешная модель борьбы с плагиатом. Даны практические рекомендации для научных учреждений, научных руководителей и исследователей.

Kalit so'zlar: plagiat, akademik adolat, ilmiy etika, Plagiat.uz, antiplagiat, originallik, self-plagiarism, ilmiy nashr, COPE, Elsevier

Key words: plagiarism, academic justice, scientific ethics, Plagiat.uz, anti-plagiarism, originality, self-plagiarism, scientific publication, COPE, Elsevier

Ключевые слова: плагиат, академическая справедливость, научная этика, Plagiat.uz, антиплагиат, оригинальность, самоплагиат, научная публикация, COPE, Elsevier

Plagiat (lot. plagium – “inson o’g’irligi”) – bu boshqa muallifning g’oyalarini, matnlarini, ma’lumotlarini yoki natijalarini ruxsatsiz, to’g’ridan-to’g’ri yoki o’zgartirilgan shaklda o’zlashtirishdir. Ilmiy faoliyatda plagiat – akademik etikaning eng og’ir buzilishidir va uni oldini olish zamonaviy universitetlarning ustuvor vazifalaridan biriga aylandi. O’zbekiston Respublikasi Oliy va o’rta maxsus ta’lim vazirligi me’yoriy hujjatlarida plagiat quyidagicha ta’riflangan: “Plagiat – bu boshqa shaxsning ilmiy yoki ijodiy asarini, uning qismini yoki g’oyasini manba ko’rsatmasdan o’zlashtirishdir” [1]. To’g’ridan-to’g’ri nusxalash – matnni o’zgartirmasdan ko’chirish. 2. Parafraz plagiat – mazmun saqlanib, so’zlar almashtiriladi. 3. Tarjima plagiat – boshqa tillardagi matn tarjima qilinib, manba ko’rsatilmaydi. 4. O’z-o’zini plagiat (self-plagiarism) – avval e’lon qilgan natijalarni qayta jo’natish. 5. G’oya plagiat – g’oya, metodika, kontseptsiyani manbasiz ishlatish. 3. Plagiatga qarshi qonuniy choralar 2025-yil 1-yanvardan kuchga kirgan “Ilmiy faoliyatda akademik adolatni ta’minlash to’g’risida”gi Vazirlar Mahkamosi qarori [1] bilan: Barcha dissertatsiya, ilmiy maqola va loyihalar Plagiat.uz tizimidan o’tkaziladi. Originallik bo’yicha kamida 70 % talab qilinadi. Plagiat aniqlansa:

- ilmiy ishi rad etiladi;
- muallifga 1 yilga ilmiy nashrlarda e’lon qilish ta’qiqlanadi;
- takroriy holatda – ilmiy darajasi yoki unvoni bekor qilinadi.

Plagiatni aniqlash zamonaviy usullari: Plagiat.uz tizimi [2] quyidagi imkoniyatlarni taqdim etadi: Lotin va kirill alifbosi bilan yozilgan matnlarni 129 ta tilga tekshirish. PDF-hisobot: o’xshashlik foizi, manba havolalari, rangli ajratish. Tarjima va sinonim yordamida yashirilgan plagiatni ham aniqlash (cross-language detection). 24/7 onlayn xizmat; API orqali LMS-larga ulash mumkin. Plagiatning ilmiy etika bilan bog’liqligi Elsevier nashriyotining 2024-yil bayonotiga ko’ra [4]: “Plagiat – bu ilmiy jamoa ishonchini buzadigan axloqiy nuqsondir; u innovatsiyani sekinlashtiradi va resurslarni bekor ketkazadi”.

Shuningdek, Committee on Publication Ethics (COPE) plagiatni “har qanday shaklda jiddiy etika buzilishi” deb hisoblab, jurnal editoarlari uchun quyidagi algoritimni taklif qiladi [5]:

1. shikoyat kelib tushganda plagiat tekshiruvi;
2. muallifga 14 kunlik izoh berish imkoni;
3. aniqlansa – maqolani retseptsiya (retraction) qilish va bazalarga “Retracted” belgisi qo’yish.

Xulosa sifatida, plagiat ilmiy bilish jarayoniga xalaqit beruvchi, ilmiy hamjamiyat ishonchini buzuvchi jiddiy etika buzilishidir. O’zbekiston 2025-yilda joriy etilgan yangi normativ-hujjatlar bilan plagiatga qarshi kurashni qonuniy ravishda kuchaytirdi: barcha dissertatsiya va ilmiy maqolalar Plagiat.uz tizimidan majburiy o’tkaziladi, originallik 70 % dan kam bo’lmashligi talab etiladi, buzilganda esa dissertatsiya rad etiladi va muallif bir yilga nashr huquqidan mahrum qilinadi. Plagiat.uz, Turnitin, iThenticate kabi zamonaviy texnologiyalar to’g’ridan-to’g’ri nusxa, parafraz, tarjima va o’z-o’zini plagiat

shakllarini ham aniqlay oladi. Biroq texnik vositalar yetarli emas: universitetlarda “akademik yozma” fani, tadqiqotchilarning ORCID, ResearchGate profillarini ochish va ilmiy rahbarlarning davomiy nazorati kabi tarbiyaviy-institutsional mexanizmlar ham zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YHATI:

- [1] O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi, 2024-yil 27-dekabr, PQ-125-son.
- [2] Plagiat.uz rasmiy sayti. <https://plagiarism.uz>
- [3] G‘aniyeva D. Plagiat va uning ilmiy faoliyatga tasiri // O‘zbekiston ilmiy jurnallari, 2024, №3, 45-49 bet.
- [4] Elsevier Ethics in Research & Publication, 2024 Edition, p. 12-14.
- [5] COPE Flowcharts on Plagiarism. <https://publicationethics.org>